

RASPRAVE INSTITUTA ZA HRVATSKI JEZIK I JEZIKOSLOVLJE 36/2 (2010.)

UDK 811.163.42:373.7:59

811.162.3:373.7:59

Stručni članak

Rukopis primljen 21. X. 2010.

Prihvaćen za tisak 25. I. 2011.

Ana Bunk

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
abunk@ffzg.hr

Maja Opašić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Slavka Krautzeka bb, HR-51000 Rijeka
mopasic@ffri.hr

PRILOG KONTRASTIVNOJ ANALIZI FRAZEMA SA ZONIMSKOM SASTAVNICOM U HRVATSKOME I ČEŠKOME JEZIKU¹

U prilogu se s kontrastivnog aspekta analiziraju frazemi hrvatskoga i češkoga jezika kojima je sastavnica zoonim. Životinja je još od pradavnih vremena najbliži čovjekov suputnik. U svim se narodima životinjama pripisuju simbolična značenja i ljudske osobine i to najčešće one negativne što ćemo i pokušati dokazati ovim prilogom. Naime, ljudi su kroz povijest pripisivali životinjama određene stereotipe. Tako se pozitivno određuju domaće životinje i to one od kojih čovjek ima više koristi, za razliku od divljih prema kojima je puno kritičniji i skloniji negativnome određenju. S obzirom na to da zoonimska frazeologija obuhvaća širok dijapazon različitih značenja u ovoj ćemo se prilogu baviti onim frazemima koji svojim značenjem ulaze u koncept ljudskih osobina, stanja, izgleda, načina kretanja te odnosa prema jelu i piću. Pri tome se objašnjava i simbolika pojedine životinje jer se time razumije i pozadinska slika pojedina frazema. Također u prilogu se provodi i kontrastivna analiza izdvojenih hrvatskih i čeških frazema s obzirom na navedene koncepte te se utvrđuju podudarnosti i razlike.

¹ Ovaj je prilog nastao na temelju izlaganja *Konceptualna analiza frazema sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskome i češkome jeziku* koje su autorice održale na Petoj konferenciji mladih slavista (Prag, 4.–5. studenoga 2009.).

Uvod

Frazemi sa zoonimskom sastavnicom brojni su u različitim jezicima. Razlog tomu je činjenica da je životinja još od pradavnih vremena najbliži čovjekov suputnik. U svim se narodima životinjama pripisuju simbolična značenja i ljudske osobine (usp. Hansen-Kokoruš 1996: 44) i to najčešće one negativne što će se pokušati dokazati i ovim radom. Polazimo od pretpostavke da je zoonimska frazeologija uglavnom pejorativno obilježena i subjektivna. Naime, ljudi su kroz povijest pripisivali životinjama određene stereotipe². S obzirom na to da su stereotipi, kako tvrdi M. Bertoša (usp. 1999: 69), antropocentrični i životinje se promatraju kroz ljudski sustav vrijednosti i navika na koje utječu tradicija, vjera i prostor. »Stereotipi o životinjama izrastaju iz zlouporabe jezika i životinjskih kategorija koje su prosuđene prema direktnoj korisnosti/nekorisnosti čovjeku« (Bertoša 1999: 68). Time se životinjama sasvim neopravdano pripisuju određene karakteristike ili se pogrdješno tumači njihovo ponašanje. Razlog tomu je to što je čovjek polazište za promatranje ponašanja životinja. Mogući uzrok negativnoj obilježenosti zoonima, a time i frazema sa zoonimskom sastavnicom vjerojatno je u rasprostranjenim stereotipima, a neki kulturolozi smatraju da su na takav status utjecali pisci basna, osobito Ezop. Vjerojatno je razlog tomu čovjekova težnja da ljudski svijet prikaže pozitivnijim od životinjskoga. Antropolozi smatraju da negativna predodžba o životinjama datira još iz vremena dok među njima i ljudima nije bilo nikakve hijerarhije, ili to tumače suživotom u zajedničkom prostoru kada su ljudi imali prilike upoznati karakteristike i oblike ponašanja životinja.

I. Vidović Bolt (usp. 2007: 417) smatra da u frazeologiji u pripisivanju ljudskih osobina životinjama dolazi do *dvostruke metaforizacije* jer se osobine koje se njima pripisuju potom rabe u opisu čovjeka. S obzirom na to što se frazedom sa zoonimskom sastavnicom izriče, razvidno je da su posrijedi određeni poticaji. Pri tomu se mogu razlikovati: *konkretni motivi* koji su rezultat iskustva i života sa životinjama; *asocijativni motivi* koje je moguće pretpostaviti uzimajući u obzir ponašanje životinje u okolnostima koje frazem izriče ili opisuje, ili one koji su posljedica ustaljena poimanja životinjskoga ponašanja; *nelogični ili apsurdni motivi* koji nemaju logično objašnjenje; *nerealni motivi* koji

² Pojam stereotipa uveo je Walter Lippmann definirajući ih kao slike svijeta koje čovjek konstruira da bi se pripremio za suočavanje s presloženom stvarnošću. Možemo ih definirati kao hipergeneralizirana vjerovanja o pojavama izvanjezičnoga univerzuma koja su neizbježna, rigidna, često netočna, obogaćena prosudbama, vrjednovanjem, komentarima, emocionalno obojena, ponekad pogrdna, izuzetno pojednostavljena, određena kulturno i društveno, ovisne o psihološkoj strukturi osobe. Stereotipi se mogu pripisati bilo kojoj osobi, pojavi, predmetu, drugim živim bićima ili skupini osoba, pojava, predmeta, drugih živih bića (Bertoša 1999: 64–65).

su teško ostvarivi; *biblijski motivi*, preuzeti iz biblijskih prispodobi i *nacionalno-kulturološki motivi* specifični za pojedini narod i kulturu (usp. Vidović Bolt 2007: 418).

S obzirom na to da frazemi sa zoonimskom sastavnicom obuhvaćaju širok dijapazon različitih značenja, u ovome ćemo se prilogu baviti dijelom frazema koji svojim značenjem ulaze u neke od koncepata ljudskih osobina, stanja, izgleda te odnosa prema jelu i piću.³

Frazemi kojima je sastavnica zoonim prikupljeni su iz jednojezičnih, dvojezičnih i višejezičnih općih i frazeoloških rječnika. Cilj je rada kontrastivnom analizom utvrditi podudarnosti i razlike hrvatskih i čeških frazema sa zoonimskom sastavnicom te objasniti pozadinsku sliku pojedinoga frazema i motivaciju.

1. Ljudske osobine

1.1. Snaga, jakost

U oba se jezika osobu koja je snažna uspoređuje s konjem, bikom i medvjedom, a u hrvatskome jeziku i volom u frazemima: *jak kao konj* – <být>⁴ *silný jako kůň*; *jak kao bik* – <být> *silný jako býk* (*bejk*); *jak kao medvjed* – <být> *silný jako medvěd*; *jak kao vol*. Pozadinsku sliku tih frazema čine životinje izuzetno velike i snažne tjelesne građe pa su ti frazemi konkretno motivirani.

1.2. Dobrota, mirnoća

Frazemima *ne bi tko ni mrava zgazio* i *neublížil by ani kuřeti* opisuje se dobra osoba. Razlikuju se pozadinskom slikom jer je u hrvatskome jeziku dobra osoba ona koja ne bi zgazila ni mrava, a u češkome ne bi naudila ni piletu. Povezuje ih to što je u oba jezika riječ o malenim i bespomoćnim životinjama.

Na dobrodušna, poslušna čovjeka upućuje se posve podudarnim frazemima u oba jezika: *krotak kao janje* i <být> *krotký jako beránek*. Janje je biblijski

³ Zbog velikoga broja pronađenih hrvatskih i čeških frazema sa zoonimskom sastavnicom te većega broja koncepata u koje ulaze ograničili smo se samo na određeni broj i frazema i koncepata kojima smo predstavili istraženu i analiziranu građu te najznačajnije i najzanimljivije sličnosti i razlike hrvatske i češke frazeologije. Stoga ovaj rad niti ne pretendira da bude potpuni pregled hrvatskih i čeških frazema sa zoonimskom sastavnicom koji ulaze u konceptualnu analizu. Osim toga polazni jezik za istraživanje bio je hrvatski pa je zato i veći broj primjera hrvatskih frazema nego čeških. Koncepti koji su uvršteni u rad odabrani su zbog brojnosti primjera koji taj koncept opisuju.

⁴ Bilježenje glagolske sastavnice kao fakultativne je uvriježen način bilježenja u češkoj frazeografskoj praksi.

simbol blagosti, nevinosti, pokornosti i krotkosti. Stoga su osobinom krotkosti asocijativno motivirani i ovi podrijetlom biblijski frazemi.

Vrlo mirna, povučena osoba u oba se jezika uspoređuje s janjetom kojemu se osim već spomenute nevinosti i krotkosti pridaje i mirnoća: *miran kao janje* – <být> *mírný jako beránek*. U hrvatskome se jeziku u opisu mirne i još i neprimjetne osobe može upotrijebiti i frazem *miran kao bubica*.

1.3. Vjernost, odanost

Za onoga tko je jako vjeran može se reći da je vjeran kao pas (*vjeran kao pas* – <být> *věrný jako pes*). Pas je životinja koja je uvijek vjerna svome gospodaru pa se ta njegova karakteristika nalazi i u pozadinskoj slici tih asocijativno motiviranih frazema.

1.4. Glupost, neinteligentnost

Glupa, neinteligentna osoba u hrvatskim se frazemima može usporediti s guskom (*glupa kao guska*), kokoši (*glup kao kokoš⁵*), konjem (*glup kao konj*), magarcem (*glup kao magarac* i *glup kao magare*) i teletom (*glup kao tele*), dok se u češkome jeziku uspoređuje također s guskom (<být> *hloupá jako husa*), teletom (<být> *hloupý jako tele*) i magarcem (<být> *hloupý jako osel*). U pozadinskoj se slici svih frazema nalaze životinje kojima je čovjek pridao karakteristiku ograničenih intelektualnih sposobnosti odnosno motivirani su nelogičnim motivima s obzirom na to da je nelogična veza između sastavnice koja se uspoređuje i sastavnice s kojom se uspoređuje. U hrvatskome se jeziku to obilježje prenosi i na opis smijeha i pogleda identične konotacije u frazemima *kokošji pogled* i *teleći pogled* značenja ‘priglup pogled’ te *teleći osmijeh* (‘priglup osmijeh’) kao i na opis pamćenja, ali i inteligencije u primjerima *imati kokošju pamet* (‘imati slabo pamćenje; biti glup’) i *biti kokošje pameti* (‘biti slaba pamćenja; biti glup’).

1.5. Neznanje

Za osobu koja se ni u što ne razumije u hrvatskome jeziku mogu se upotrijebiti frazemi *razumjeti se u što kao magarac u kantar* te *razumjeti se u što kao koza u peršin* (*peršun*), dok je u rječnicima potvrđen samo jedan češki frazem *rozumět něčemu jako koza petrželi* koji je ekvivalent drugomu hrvatskomu frazemu. U tim se primjerima neizravnim izricanjem negacije usporedbom pomo-

⁵ Ovaj se frazem češće odnosi na osobe ženskoga spola.

ću ironije negira ono izraženo upravnim dijelom frazema (usp. Omazić 2002: 117). U pozadinskoj je slici tih frazema svojevrsni sukob značenja.

Značenje ‘govoriti loše strani jezik’ može se izraziti frazemima posve podudarne slike i strukture *govoriti francuski (njemački i sl.) kao krava latinski – mluvit francouzsky (německy atd.) jako kráva latinsky* u kojima nije prisutna negacija, ali je negativno značenje implicirano na šaljiv način izrazom *kao krava latinski* odnosno uspostavljanjem odnosa jednakosti između krave, koja kao ni ostale životinje nema sposobnost govora, i čovjeka koji tu sposobnost ima.

1.6. Pohlepnost

Želi li se reći da je tko pohlepan, nezasitan, u hrvatskome se jeziku može upotrijebiti jedan od sljedećih frazema: *i mačku bi pomuzao tko, i bika bi pomuzao tko, htjeti i ovce i novce, otrčati kao ovce na sol (solilo, pojilo)*.

U pozadinskoj se slici prvih dvaju frazema nalazi slika dviju životinja (*mačke i bika*) koje se ne može musti pa se za osobu koja je pohlepna i nezasitna i pod svaku se cijenu želi domoći čega kaže da bi i njih pomuzla. Frazem *htjeti i ovce i novce* nije motiviran nekom karakteristikom ovce već kao cjelina ima preneseno značenje jer novac koji se dobije prodajom ovaca isključuje posjedovanje tih istih ovaca (usp. Ljubičić 1994: 87). Međutim, s obzirom na to da je semantičko težište u ovome frazemu u sastavnici *novac* možda je struktura frazema takva zbog rime jer bi inače umjesto *ovce* mogao biti i neki drugi zoonim.

Za razliku od njega frazem *potrčati kao ovce na sol (solilo, pojilo)*, koji opisuje čovjeka koji pohlepno hrli prema čemu bez velikoga razmišljanja, konkretno je motiviran sklonošću ovaca da jako vole sol i potrebom za vodom.

U konzultiranim rječnicima ne nalazimo u češkome jeziku frazeme sa zoonimskom sastavnicom koji opisuju pohlepnu osobu.

1.7. Tvrđoglavost, nepopustljivost

Osobu koja je vrlo tvrđoglava u oba se jezika uspoređuje s magarcem i mazgom kojima se osim već spomenutoga neznanja pridaje i karakteristika tvrđoglavosti: *tvrđoglav kao magarac (magare, mazga)* i <být> *tvrđohlavý jako osel (mezek)*.

1.8. Dvoličnost, licemjernost

Dvolična se osoba koja nema dobre namjere, a pretvara se da je dobra opisuje posve podudarnim frazemima u hrvatskome i češkome jeziku: *vuk u janje-*

ćoj (ovčjoj) koži – vlk v rouchu (rouše) beránčím. U pozadinskoj se slici tih frazema nalazi slika vuka kao životinje koja je simbol zločestoće i janjeta koje je, kao što je već rečeno, simbol nevinosti i dobrote, a motivirana je i biblijski rečenicom iz Matejeva Evandelja: *Čuvajte se lažnih proroka koji vam prilaze u ovčjem odijelu, a iznutra su vukovi grabežljivci*. (Mt 7, 15).

U hrvatskome jeziku za osobu koja se pravi nedužnom postoji frazem *nevinno janje* u kojem je biblijski simbol janjeta poprimio negativnu konotaciju, suprotno od njegove simbolike nevinosti i nedužnosti. Sastavnicom *nevinno* je zapravo ironizirana dobrota koju janje simbolizira.

1.9. Oholost, umišljenost, nadmenost

Ohola se i umišljena osoba u frazemu *dizati glavu kao jelen* uspoređuje upravo s jelenom, životinjom koja hoda uvijek uzdignute glave. Za osobu koja se pravi važna mogu se upotrijebiti frazemi posve podudarne pozadinske slike u oba jezika: *napuhati se (naduti se) kao žaba – nadýmat se (nafukovat se) jako žába*. Motivacija je tih frazema konkretna – fizički izgled žabe kao životinje koja se u nekim situacijama napuhuje. Koncept nadmenosti potvrđuju i dva hrvatska frazema: *kao kokot* [hodati, ponašati se] i *kao puran* [hodati, ponašati se], a motivirani su ponašanjem tih životinja koje se šepire po dvorištu, osobito puran.

1.10. Nametljivost

Nametljiva se osoba u oba jezika uspoređuje u posve podudarnim frazemima sa životinjama koje su vrlo nametljive, dosadne toliko da se ne odvajaju od čovjeka, a to su krpelj, muha, stjenica i uš: *dosadan kao krpelj – <být> otravný jako klišťě; dosadan kao muha – <být> dotěrný jako moucha; dosadan kao stjenica – <být> neodbytný (protivný) jako štěnice; dosadan kao uš – <být> neodbytný (protivný) jako veš*.

1.11. Brbljavost

Značenje 'biti brbljav' može se izraziti u hrvatskome i češkome jeziku frazemima slične pozadinske slike. Naime, u pozadinskoj se slici hrvatskoga frazema *imati jezik kao krava rep* rep krave, životinje poznate po dugome repu kojim i često maše. Stoga je osoba koja ima *jezik kao krava rep* ne samo brbljava nego i sklona ogovaranju. U češkome se frazemu *mlít hubou jako pes ocasem* za brbljavu osobu kaže da maše jezikom kao pas repom pa je u pozadinskoj sli-

ci pseće ponašanje da često i brzo maše svojim repom. Hrvatski jezik poznaje još jedan frazem sa zoonimskom sastavnicom koji opisuje brbljava čovjeka koji ne prekida svoje duge monologe: *ne bi koga nadlajalo ni devet pasa* u kojem je brojem pasa koji laju naglašen intenzitet brbljivosti (Vidović Bolt 2004: 148).

Osobu koja osim što mnogo govori, i glasno govori opisuju frazemi *brbljati kao čavka* i *štěbetat jako husy*. Opet je riječ o primjerima posve različite pozadinske slike jer se u hrvatskome frazemu takva osoba uspoređuje s čavkom, ptiicom koja se vrlo prodorno glasa, dok je također prodorno glasanje guske motiviralo češki izraz. U oba se frazema mogu uočiti konkretni motivi.

1.12. Marljivost – lijenost

Značenje ‘vrlo marljiv, vrijedan, radišan’ najavljuje se u hrvatskim i češkim frazemima sastavnicama *mrav*, *crv*, *krtica* i *pčela*: *marljiv (radin, vrijedan) kao mrav – pilný (pracovitý) jako mravenec (mraveněček)*; *marljiv (radin, vrijedan) kao crv (crvič)*; *marljiv (radin, vrijedan) kao krtica*; *marljiva (radin, vrijedan) kao pčela (pčelica) – pilný jako včela*. Naime, riječ je o životinjama koje su poznate po svojoj radišnosti pa su ovi frazemi konkretno motivirani stvarnim ponašanjem spomenutih životinja.

Lijenost se asocijativno pridaje svinji zato što je to životinja koja ništa ne radi nego samo jede i leži. Stoga se i lijena osoba uspoređuje s njome u hrvatskome frazemu *lijen kao svinja* dok je u češkome frazemu *líný jako prase* umjesto svinje prase.

Lijena se osoba u hrvatskome jeziku može usporediti i s psom (*lijen kao pas*) vjerojatno zbog česta psećeg ležanja.

1.13. Plahost – hrabrost

Frazeološko se značenje ‘jako plašljiv’ i ‘biti jako plašljiv’ može izraziti primjerice sljedećim frazemima hrvatskoga jezika: *bojati se muhe, plašljiv kao zec, plah kao srna* te češkim frazemima *<být> bázlivý (vyplašený, vylekaný) jako zajíc (králík)*, *<být> plachý jako srna*, *bát se jako <malej> pes*.

Frazemi *plašljiv kao zec* i *<být> bázlivý (vyplašený, vylekaný) jako zajíc (králík)* te *plah kao srna* i *<být> plach jako srna* su ekvivalenti jer se u njihovoj pozadinskoj slici nalaze *zec* i *srna*, životinje poznate po svojoj plahosti. U hrvatskome se jeziku još za plašljivu osobu kaže da se boji i muhe (*bojati se muhe*), životinje koja ne predstavlja opasnost za čovjeka, a u češkome se uspoređuje s malim psom jer su mali psi obično plašljivi (*bát se jako <malej> pes*).

Mirna i plaha osoba u oba se jezika naziva božjom ovčicom: *božja ovčica – ovečka Boží*. Naime, *ovca (ovčica)* simbol je bespomoćnosti i plahosti. U širem smislu ovaj se frazem odnosi na zoonim *bubamaru*, sitnu, gotovo neprimjetnu i bezopasnu životinju.

Hrvatskim frazemom *hrabar kao lav* te češkima *mít lví srdce* i *<být> statečný jako lev* opisuje se vrlo hrabra, neustrašiva osoba s obzirom na to da je lav životinja kojoj se pridaje karakteristika hrabrosti.

1.14. Lukavost

Lisica je životinja kojoj se pridaje karakteristika lukavosti zbog njezina načina kretanja i lovačke vještine. Stoga se i vrlo lukava osoba uspoređuje s lisicom i u hrvatskome i u češkome jeziku te liscem u češkome: *lukav kao lisica* te *<být> chytrý (mazaný) jako liška (lišák)*.

2. Ljudsko stanje

2.1. Umor, iscrpljenost

Želi li se reći da je tko jako umoran, iscrpljen, u oba se jezika može upotrijebiti frazem *umoran kao pas (pseto)* i *<být> utahaný (unavený) jako pes*, dok se u hrvatskome jeziku još može reći i *naraditi se kao pas*. Umorna, iscrpljena čovjeka se uspoređuje s psom jer umoran pas glasno dahće i duboko, teško diše. Osoba iscrpljena od dugotrajnoga napora u hrvatskome se jeziku uspoređuje u frazemu *izgledati (osjećati se) kao prebijena mačka* s mačkom koja se previja od iscrpljenosti.

2.2. Ljutnja, bijes

Čovjeka koji je ljut i bijesan može se usporediti s bikom, risom, zmijom i psom u hrvatskome jeziku (*bijesan kao bik, ljut kao ris, ljut kao zmija, ljut kao pas (pseto)* i *siktati kao zmija*) te bikom, zmijom i psom u češkome jeziku (*<být> rozzuřený jako býk (bejk), syčet jako had* i *<být> vzteklý jako pes*). U pozadinskoj slici svih frazema nalaze se životinje poznate po tome da postaju opasne kada ih se naljuti i razbjesci. Stoga su ti primjeri konkretno motivirani.

2.3. Osamljenost

Hrvatskim frazemima *biti bez kučeta i mačeta, nemati ni kučeta ni mačeta, sam kao čuk* i *sam kao pas* može se opisati osoba koja je osamljena, koja nema

nikoga. U prvim dvama frazemima za takvu osobu se kaže da nema ni kučeta ni mačeta⁶ odnosno ni kućnoga ljubimca. Osobu bez obitelji i potomaka se uspoređuje s ćukom i psom, životinjama koje uglavnom žive same. U češkome jeziku takva se osoba uspoređuje s psom u frazemu <být> *opuštěný jako pes* koji je posve podudaran hrvatskomu frazemu *biti sam kao pas*.

2.4. Sloboda – sputanost

Za osobu koja je slobodna, nesputana nakon vremena u kojem joj je ta sloboda nedostajala, može se reći da je kao pas pušten s lanca (*biti kao pas pušten s lanca*). Njemu je antoniman frazem *biti kao pas na lancu* kojemu je podudaran češki primjer <být> <uvázany> *jako pes na řetěze (u boudy)*. Osobu koja uživa slobodu može opisati i primjer *biti slobodan kao ptica na grani* i njemu djelomično podudaran češki izraz <být> *volný jako pták*.

3. Čovjekova vanjšтина

3.1. Mršavost – debljina

Osoba koje je izrazito mršava uspoređuje se u oba jezika s psom i glistom, te komarcem u hrvatskome jeziku u frazemima: *mršav kao pas* – <být> *hubený jako pes*; *mršav kao glista* – <být> <hubený> *jako žížala*; *suh kao komarac*.

U pozadinskoj su slici navedenih primjera životinje čiji izgled i odlikuje mršavost s time da se mršava osoba uspoređuje ne s bilo kojim psom nego neuhranjenim psom, lutalicom (Fink 1992/1993: 110). Za osobu koja je mršava, ali izrazito vitka može se reći da je vitka kao srna (*vitka kao srna* – <být> *štíhlá jako laň/laňka*). Ovi su frazemi motivirani izgledom srne.

Ženska debela, gojazna osoba uspoređuje se u hrvatskome i češkome jeziku s kravom i svinjom, a muška sa svinjom i prascem upravo zato jer su te životinje i karakteristične po svojoj debljini: *debeo kao svinja (prasac, prase)* – <být> *tlustý jako svině* i *debela kao krava* – <být> *tlustá jako kráva*.

3.2. Ružnoća

Želi li se reći da je tko jako ružan može se u hrvatskome jeziku upotrijebiti frazem *ružan kao pas*, a u češkome <být> *škaredý (šeredný) jako opice (opičák)*. Riječ je o frazemima različite pozadinske slike jer se ružna osoba u hrvatskome jeziku uspoređuje s psom, a u češkome s majmunom, tj. majmunicom.

⁶ *Kuče* i *mače* su nazivi za mladunče psa i mačke.

4. Način kretanja: brzo kretanje – sporo kretanje

Frazemima: *brz (okretan) kao jegulja – <být> mrštný jako úhoř; brz kao srna – <být> rychlý jako srnka; brz kao vjeverica – <být> mrštný (čiperný) jako veverka; brz kao zec; <být> mrštný (hbit) jako lasice (lasička)* opisuje se osoba koja se kreće velikom brzinom. Takva se osoba uspoređuje u oba jezika s jeguljom, srnom i vjevericom te u hrvatskome jeziku zecom i u češkome jeziku lasicom zato jer su te životinje poznate po svojoj brzini i okretnosti.

Suprotno tome osoba koja se sporo kreće uspoređuje se sa životinjama koje su spore u frazemima: *hodati kao kornjača – lézt jako želva; spor kao puž – <být> pomalý jako šnek (hlemýžď); vući se kao puž – šinout se (táhnout, lézt) jako šnek (hlemýžď); hodati puževim korakom.*

5. Odnos prema jelu i piću

5.1. Jaka glad – jaka žed

Za onoga koji je jako gladan mogu se upotrijebiti posve podudarni hrvatski i češki frazemi: *gladan kao pas – <být> hladový jako pes i gladan kao vuk – <být> hladový jako vlk* u čijoj se pozadinskoj slici nalaze životinje koje mnogo jedu i često su gladne, ali i već spomenuta slika psa lualice. Osim što se osobu koja je jako gladna uspoređuje s psom, s tom se životinjom uspoređuje i osoba koja osjeća jaku žed: *žedan kao pas – mít žízeň jako pes* jer je značenje ovih frazema motivirano slikom žedna psa koji dahće isplažena jezika (Vidović Bolt 2004: 172).

5.2. Neumjerenost u jelu – neumjerenost u piću

Već je u prethodnoj skupini frazema spomenuto da je vuk životinja koja često, mnogo i proždrljivo jede. Stoga se za osobu koja mnogo i neumjerenost, proždrljivo jede može u oba jezika reći da jede kao vuk (*jesti kao vuk – jíst jako vlk*).

Svinja je životinja koju simbolizira proždrljivost pa se i čovjeka koji mnogo i halapljivo jede, neumjerenost te s naglaskom na to da vrlo nepristojno jede uspoređuje s tom životinjom u sljedećim frazemima podudarne pozadinske slike u oba jezika: *jesti/najesti se kao svinja (prase) – jíst jako prase (čuně) i žderati/nažderati se kao svinja (prase) – žrát jako prase (čuně)*. Sastavnica *žderati/nažderati se* u prethodnim primjerima implicira vulgarno stilističko obilježje frazema.

Osobu koja je bila neumjerenost u piću, tj. koja je jako pijana, može se usporediti zbog neprimjerenost i razularenost ponašanja i u hrvatskome i u češkome je-

ziku sa svinjom (*pijan kao svinja* – <být> *vožralej jako <stará> svině; napiti se kao svinja* – *ožrat se (opít se) jako <stará> svině*) i stokom (*pijan kao stoka* – <být> *ožralej jako dobytek*) te devom u hrvatskome jeziku (*pijan kao deva*).

U pozadinskoj je slici frazema kojima je sastavnica *svinja* već spomenuta karakteristika svinje kao životinje neumjerene u jelu i piću, a s njome se uspoređuje osoba koja je pijana zbog svoga nepristojna ponašanja i neprimjerena izgleda u alkoholiziranome stanju. Jako pijana osoba se uspoređuje sa stokom zbog razularenog ponašanja, a s devom jer mnogo pije kao i deva. Dakle, frazemi su motivirani konkretnim oblicima ponašanja životinja.

5.3. Umjerenost u jelu

Za razliku od prethodnih frazema, sljedećim se frazemima može opisati osoba koja malo jede: *jesti kao ptica (ptičica)*, *jesti kao pilić* i *jesti kao vrabac (vrapčić)* kojemu je podudaran češki *jíst jako vrabec (vrabeček)*.

U pozadinskoj se slici hrvatskih frazema nalaze vrste ptica pilić i vrabac, a u češkima samo vrabac. Riječ je o pticama koje malo jedu jer su i sitne konstrukcije tijela.

Zaključak

Može se zaključiti da se potvrdila pretpostavka da su životinje uglavnom negativno određene odnosno pridaju im se negativne konotacije što je i očekivano jer je negativna konotiranost opće frazeološko mjesto. Te se negativne konotacije odražavaju i u frazemima koji su utemeljeni na stereotipima o životinjama koji su uglavnom zajednički većini naroda i kultura europskoga kulturnoga kruga pa ih osim u hrvatskome i češkome možemo pronaći i u drugim europskim jezicima, ali postoje i posebnosti.

Provedenom kontrastivnom analizom u kojoj je hrvatski jezik bio polazišni, utvrđena je velika podudarnost hrvatskih i čeških frazema sa zoonimskom sastavnicom i to njihove pozadinske slike, motivacije i strukture. Uočeno je da je velik dio frazema motiviran potvrđenim konkretnim karakteristikama i ponašanjem životinja (na primjer: *jak kao bik, marljiv kao krtača, marljiv kao pčela, miran kao janje, vjeran kao pas, imati jezik kao krava rep; <být> silný jako býk (bejk), <být> pilný (pracovitý) jako mravenec (mraveneček), <být> mírný jako beránek, věrný jako pes, mlít hubou jako pes ocasem* i sl.). Najčešće su takvi frazemi motivirani fizičkim izgledom životinja. Međutim, brojniji su frazemi koji su motivirani karakteristikama koje se životinjama neopravdano pripisuju

kao što su: *glupa kao guska, glup kao kokoš, glup kao tele, glup kao konj, ružan kao pas*; <být> *hloupá jako husa, <být> hloupý jako tele, <být> hloupý jako osel, <být> škaredý (šeredný) jako opice (opičák)* i sl. Također treba istaknuti da je najveći broj frazema sa zoonimskom sastavnicom poredbene strukture.

Na koncu se može reći da frazemi sa zoonimskom sastavnicom oslikavaju kulturno bogatstvo određenoga naroda i jezika te iziskuju ne samo filološka već i etnološka istraživanja kako bi se otkrila pozadinska slika i motiviranost osobito kulturološki motiviranih frazema.

Rječnici:

- ANIĆ, VLADIMIR 2006. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb.
- CHEVALIER, JEAN; ALAIN GHEERBRANT 1987. *Rječnik simbola*. Zagreb.
- ČERMÁK, FRANTIŠEK; JIŘÍ HRONEK; JAROSLAV MACHAČ 1983. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Přírovnání*. Praha.
- ČERMÁK, FRANTIŠEK; JIŘÍ HRONEK; JAROSLAV MACHAČ 1988. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy neslovesné*. Praha.
- FINK-ARSOVSKI, ŽELJKA 2006. *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb, 2003.
- Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnoga kršćanstva, ur. A. Badurina. Zagreb, 1979.
- MATEŠIĆ, JOSIP 1982. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb.
- MENAC, ANTICA; ŽELJKA FINK-ARSOVSKI; RADOMIR VENTURIN 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb.
- MENAC, ANTICA; DUBRAVKA SESAR; RENATA KUCHAR 1998. *Hrvatsko-češko-slovački frazeološki rječnik*. Zagreb.
- Rječnik hrvatskoga jezika*, ur. J. Šonje. Zagreb, 2000.
- SKOK, PETAR 1972. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb.
- Slovník spisovné češtiny*. Praha, 2006.

Literatura:

- BERTOŠA, MISLAVA 1999. Stereotipi o životinjama. *Teorija i mogućnosti primjene pragmalingvistike*, ur. L. Badurina i dr. Zagreb – Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 63–75.
- ČULINOVIĆ-KONSTANTINOVIĆ, VESNA 1998. Životinje u narodnim vjerovanjima. *Kulturna animalistika*, ur. N. Cambi; N. Visković. Split, 158–183.

- FINK, ŽELJKA 1992./1993. Tipovi adjektivnih frazeologizama (na materijalu ruskog i hrvatskog jezika). *Filologija*, 20–21, Zagreb, 91–101.
- FINK, ŽELJKA 1993. Sinonimni nizovi frazeologizama kojima se opisuje čovjekova vanjština (na materijalu hrvatskog i ruskog jezika). *Strani jezici*, XXII, br. 1, Zagreb, 20–26.
- FINK-ARSOVSKI, ŽELJKA 2001. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF Press.
- FINK, ŽELJKA; MARIJA TURK 2003. Koncept lijenosti u frazeologiji hrvatskoga, ruskog, talijanskog i njemačkog jezika. *Psiholingvistika i kognitivna znanost u hrvatskoj primijenjenoj lingvistici*, ur. D. Stolac; N. Ivanetić; B. Pritchard. Zagreb – Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 247–258.
- HANSEN-KOKORUŠ, RENATE 1996. Magarac i konj u svjetlu njihovih frazeoloških osobina (na materijalu ruskoga, hrvatskoga i njemačkoga jezika). *Filologija*, 27, Zagreb, 43–52.
- JERNEJ, JOSIP 1992./1993. O klasifikaciji frazema. *Filologija*, 20–21, Zagreb, 191–197.
- JERNEJ, JOSIP 1996. Bilješke oko porijekla naše frazeologije. *Suvremena lingvistika*, 41/42, Zagreb, 256–269.
- LJUBIČIĆ, MASLINA 1994. O hrvatskim zoonimima: konotativno značenje i frazeologija. *Filologija*, 22–23, Zagreb, 245–252.
- LJUBIČIĆ, MASLINA 1994. O zoonimima u poslovicama. *Primijenjena lingvistika danas*, ur. J. Mihaljević Djigunović; N. Pintarić. Zagreb, 86–95.
- MENAC, ANTICA 2007. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra.
- OMAZIĆ, MARIJA 2002. O poredbenom frazemu u hrvatskom i engleskom jeziku. *Jezikoslovlje*, god. 3, sv. 1–2, Osijek, 99–129.
- POPOVIĆ, MILENKO; RAJISA TROSTINSKA 1987. Pokušaj određivanja tipoloških i genetskih podudarnosti u petnaest frazeologizama hrvatskosrpskog, ruskog, ukrajinskog, češkog i slovačkog jezika. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 22, Zagreb, 67–84.
- RIBAROVA, SLAVOMIRA; IVANA VIDOVIĆ BOLT 2005. Biblijski frazemi sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskom, češkom i poljskom jeziku. *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*, ur. J. Granić. Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 643–653.
- TURK, MARIJA 1994. Naznake o podrijetlu frazema. *Fluminensia*, 1–2, Rijeka, 37–47.
- Velika biblijska konkordancija*, sv. I. i II. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1991.
- VIDOVIĆ BOLT, IVANA 2004. *Frazemi sa zoonimskom sastavnicom u poljskom i hrvatskom jeziku* (rukopis). Zagreb.

- VIDOVIĆ BOLT, IVANA 2007. Metaforika zoonima u hrvatskoj frazeologiji. *Kulturni bestijarij*, ur. S. Marjanić; A. Zaradija Kiš. Zagreb, 403–423.
- VISKOVIĆ, NIKOLA 1996. *Životinja i čovjek: prilog kulturnoj zoologiji*. Split.
- VISKOVIĆ, NIKOLA 2007. Jezik i životinja. *Kulturni bestijarij*, ur. S. Marjanić; A. Zaradija Kiš. Zagreb, 355–371.

Contrastive Analysis of Phrasemes Containing Zoonymic Components in the Croatian and Czech Languages

Abstract

The paper analyses phrasemes in the Croatian and Czech languages that contain zoonymic components from the contrastive point of view. Phrasemes containing a zoonymic component are probably the largest thematic group in Slavic phraseology, probably because of the fact that animals have always been man's closest companions. Considering that zoonymic phraseology encompasses a broad range of different meanings, this paper will focus on those phrasemes whose meanings are connected to the concepts of human attributes, states, appearance and treatment of food and drink. At the same time, we explain the symbolism of each animal, since this enables us to understand the background of individual meanings of phrasemes. The paper also includes a contrastive analysis of selected Croatian and Czech phrasemes with an emphasis on the aforementioned concepts in which similarities and differences are determined.

Ključne riječi: frazem, zoonim, frazemska pozadinska slika, kontrastivna analiza, hrvatski jezik, češki jezik

Key words: phraseme, zoonym, phraseme background, contrastive analysis, Croatian, Czech